

ÍRÓ NAPLEMENTE ELŐTT

JEGYZETEK AZ ÉVADNYITÓ BEMUTATÓ UTÁN

1. Mindig valami belső izgalommal és fokozottabb érdeklődéssel ülök be a nézőtérre, amikor a mi irodalmunk egyik alkotójának művével találkozom a színpadon. Így történt ez csaknem negyven évvel ezelőtt is, amikor Radó Imre *A modell sir* című drámáját mutatták be Garay Béla rendezésében. Szellemi életünk kora tavaszán különös érzés volt azt fölfedezni, hogy mezőink régi vadvirágai és egymás után jelentkező új virágai között van olyan hajtás is, amellyel akkortájt született irodalmunkban először találkoztam. Kései termés ez a műfaj. A vers, az elbeszélés, a novella után akkor jelentkeznek, amikor már a regény is az olvasó asztalán van. A beérésnek egy magasabb fokán találkozunk a drámával. Nem a könyvdrámára, hanem a színpadi műre gondolok olyan fejlődési szakaszban, amikor már a társadalmi, kulturális adottságok — természetesen a hivatásos színház is — megteremtik az ilyen alkotói tevékenységnek kibontakozási lehetőségét.

Egy emberöltő után irodalmunknak ez a műhelye is benépesült. Az első kísérletezések, dramatisztikus és jelentős mértékben műfordításaink is, melyek révén a szerbhorvát drámairodalom értékeivel ismerkedhettünk meg, mind termékenyítően hatottak alkotóinkra. Ha a jobb minőséget sürgető szigorú kritika néha csüggesztően hatott is, a drámaírók nem hallgattak el: nem temették el a „nótát”. Makacsul tovább dolgoztak és már nagyobb műgonddal megmunkált szövegeknyvek kerültek a dramaturgok, a színházi művészeti tanács asztalára s innen a rendezők kezébe. Még akkor is, ha ezek közül néhány kézirat különféle észrevételek, aggályok miatt a színházi emberek íróasztalfiókjának mélyére került. Az eredmény nem is maradt el. Drámaíróink nem egy műve eljutott a legmagasabb szintig: a Sterija Játékokig. Díjat és szép elismerést is nyertek.

2. A Szabadkai Népszínház fennállása óta harminchat ösbemutatót tartott. A szerzők között Barácius Zoltán mint fiatal drámaíró 1963-ban mutatkozott be a *Finom kis társaság* című színdarabjával. Igaz, 1963 és 1977 között majd tizenöt esztendőnyi úr tátong, de ez nem jelenti azt, hogy a drámaíró elhallgatott. Az elmúlt másfél évtized alatt is alkotott; nem egy hangjátékával pályadíjat nyert. A Népszínháznak is nyújtott be darabot, de az a szövegeknyv, bár alaposan és kellő rátermettséggel kidolgozott munka volt, a fennebb említett okok miatt szintén az íróasztalfiók alá jara került.

Most benyújtott műve pályadíjat nyert, és hosszú idő után ez nyereséget jelent a szerző számára és valamennyiünk számára, akik szeretjük színházi életünket.

3. A színmű címe — *Szombaton és vasárnap* — nem sokat mond. Több van mögötte. A műbe foglalt történet sokkal beszédesebb, sem mint hogy azt két napra le lehetne szűkíteni. Igaz, a cselekmény két nap alatt játszódik le, akár Niccodemi színpadi játéka, a *Hajnalban, délben, este* időhöz kötve egy nap alatt, de itt a szálak mélyebben nyúlnak vissza a múltba, nem is csak röpke utalással, sejtéssel, hanem nyílt kimondással korunk egy mozgásban és változásban teli évét jelöli meg.

A műsorfüzet által feltüntetett címből indultunk ki és a színpadon kibontakozó játékkal megyünk tovább. Egy hatkönyves nyugdíjas

öreg író kettétört élete játszódik le előttünk. Összeomlása a beszo­l­gá­latás idején következett be. Nem azért, mert nem volt elég kemény, határozott kiállású akkor, amikor az idő ezt követelte meg a derékig munkában álló embertől, hanem azért, mert nőhajhászó volt: egy pa­raszt gazda szép testű leányát megejtette, halálba kergette, s utána még a padlását is kiürítette a gabonától. A gazda bosszút esküdött ellene, felbérelte fullajtárjait, akik minden szombaton este téglával ver­tek be az ablakát. De nem hallottunk életveszélyes fenyegetéseket, mint Ibsen ablakbeverőitől *A nép ellenségében*, hanem részeg emberek duhaj óbégatását, akik bosszúállásukat borgózós állapotban követték el, és vasárnap megduplázták. Így tartott ez éveken át. A bosszú apáról fiúra szállt. Amikor az öreg gazda meghalt, folytatta a fia, el nem felejtve a leány halálát és az elvitt búzát. Az úzótt embernek úgy rémlett, hogy a minden szombaton és vasárnap megismétlődő ablakbeverések élete végéig fognak tartani. Lemondott mindenről. Az írásról is. Nem a visz­szavonulás, és nem a lemondás segített rajta, hanem az Amerikából hazalátogató fia a fullajtárok kemény megfenyítésével szüntette meg az ablaktöréseket.

Az első jelenetek után úgy tetszik, hogy egy feszültségekkel teli dráma játszódik le előttünk. De a szerző egyhamar felold bennünket a tragikum szorítása alól a komikum enyhítő választóvizével. A dráma tömör, kemény veretű nyelvezete a műfajok keveredése folytán felhígul és beleszótt csattanókkal könnyebben befoghatóvá válik. Felcsendülnek még a masztixot is majdnem letörlő dürrenmatti hangok; a borús arcú, megtört öreg író előtt mámortól tántorgó menyé bukfencezik, a haza­látogató fiú az amerikai humor érdes fémhangját hozza. Az író szagor­nője, a haszonleső, áskálódó vénkisasszony a mindig visszatérő családi perpatvar árnyképe, amelyet egy leány old fel, aki olyan szép, mint egy lírai költemény. És tiszta embersége is megnyerő.

A barácsi műben úgy jön borúra a derű, mint ahogy azt ma­gával hozza a mindennapi élet. De egy szállal mindig egybetartja eze­ket az egymást hol taszító, hol vonzó életképeket. Így teremti meg az összhatást s mindvégig fogva tartja a nézőt.

4. Barácius Zoltán elsősorban mint színész nagyon jól ismeri a színpadot. Amikor pedig mint drámaíró pennát fog és írja jeleneteit, már látja is élve mozogni: tudja azt, hogy alakjai itt és ott hogyan töltik be étellel a játékeret. Bambach Róbert rendező étellel teli játé­vezetésének a szöveg eredeti adottsága is lendületet adott. Van ritmus a játékban, s ezt gazdagítják az ötletes megjelenítések is. Jó szerep­osztásával meglelte az alapot az ide illő tipológia kiépítéséhez. Ez a munkája csaknem teljes egészében találó. Itt egyetlen pörsenés az, hogy Karen alakját néhány vonással eltúlozva karikírozta. Mindenütt olyan rekvizitumokat használ, amelyek pontosan beleillenek a darab­ba és gazdagítják a néző előtt a színpadi képet. Az egység megterem­tésére irányuló törekvése eredményes volt, de az összhatás teljesebb lett volna, ha a technika pontosabban tartja be a rendező által meg­határozott lépkeket.

5. Ezek után a művészegyüttesről vagy jót, vagy semmit.

Örülök, hogy ezt a mondatot ide írhattam. A színészek figyelme jelentős részben arra irányult, hogy játéukban meglegyen az egyen­súly, s nem arra, hogy egyik vagy másik egy fejjel kiemelkedjen a többi közül. Az ilyen „túljátás” a modern színjátásban már nem divat, kivéve ha a szerep egyenesen megköveteli a domináns személy — mint cselekményhordozó — kiemelkedését. A szerző erre már a cím­ben is utalt.

Kálmán, az öreg író összetett egyéniség, kinek alakja képzelet­ben akkor is jelen van, ha róla távollétében beszélnek. Faragó Árpád az általa megformált doyenben, ennek maszkjában megteremtette ezt a mindig és mindenütt jelenlévő alakot. Lehalkított, sima, egyszerű dikciójával, lassú, kimért mozgásával több dimenzióban is érzékeltette velünk, hogy előttünk egy megélt életben elfáradt öreg ember vergő-

dik a rátörő külső hatások és a lelkében végbemenő vívódások között. Ökonómikusan bánt eszközeivel, játékát nem engedte megzavarni a fölindulástól olykor akcentusra csábító hangemelésekkel, sem teatrálisan ható gesztusokkal, mint az a színész, aki nem marad benn a műben, hanem annak szigorú zártságából kitörve a közönségnek játszik.

Süveges Eta Ottíliaja hasonlóképpen megmaradt ezen az önfegyelmet követelő síkon. Dicséretére legyen mondva: olyannak adta a nővérét vesztett vénkisasszonyt, amilyennek egy ilyen lény az élet változó körülményei között megmutatkozik. Annyira önző, hogy szinte ragadozó: szatyrába rakná mindazt, amit maga körül lát, elsöpörne útjából mindenkit, aki elébe kerül, kivéve azt, aki nyelvének veszedelmes élet egy kis csecsebecsével vagy egy kis arannyal tompítja le.

Mária, ez a valahonnan idekerült bűbajos leány — Jónás Gabriella tolmácsolásában — olyan volt, mint egy ragyogó fénycsóva a darabban. Annyira nett s nagyvonalúan úrilány, hogy el sem hisszük neki, hogy egy parasztcsalád gyermeke. De jól csinálja. Akkor tör ki belőle a faluról jött lány igazi hangja, amikor a pumpoló természetű részeges apjával beszél. Jónás Gabriella vérbeli színésznő: ugyanúgy otthon van drámái hangvételű jeleneteiben, mint a lármásan micselkedő komika alakjában. Ezúttal alkalma nyílt mindkét arcát hatásosan megmutatni.

A darab igen érdekes, az imént már megkérdőjelezett — inkább bohózáti — alakja Karen, az amerikai asszony. Nagyhangú, ízléstelenül öltözködő, mindent magára aggató: mintha játékfilmből lépett volna ki az Újvilág jellegzetes nyárspolgáraként. Albert Mária — a rendező értelme szerint is — harsogó színekkel formálta meg a tengerentúli asszonyt, aki úgy csöppen bele a mi világunkba, mint egy ékeekkel megpakott távoli papagáj, akinek főtulajdonsága az, hogy mindig iszik. A mámornak az életben is, de a színpadon is, ha józanul játssza a színész, sodró ereje van. Albert Mária élt is vele. Sokszor meghökkenette, még többször megkacagtatta a közönséget.

Ervin, az író fia, tőlünk Amerikába került s ott győzelmekeket arató teniszbajnok. Rugalmas észjárású férfi, abban is persze, hogy gazdagon nősült. Már amerikai módon realista, nonchalance, ha kell, ökölvívásra is kész. Korica Miklós pontosan így jelentette meg előttünk a sokoldalú fiút. Remek mozgásritmusával a szerepben megtalálta a maga igazi játékterét. Nemcsak a belépés ügyesen kihasznált pillanatában hangulatteremtő erő, hanem mindvégig az.

Bicskei István Róbertje mintha éppen most lépett volna ki a kezét-lábát hová tenni nem tudó, de szédülten szerelmes kamaszok közül. Úgy botladozott a vért tűzbe hozó öltözékű leány előtt, hogy az idősebb férfiak szíve megesett rajta. A szerző azt írta: egykori önmagáról mintázta meg ezt az alakot. Ha így van, akkor Bicskei István kétszeres sikert aratott, mert még Jónás Gabriella kívánatos Máriaival is el tudta ezt hitetni.

Régóta tudjuk, hogy Nagy István kitűnő epizódszínész. Különösen akkor, ha hibátlanul tudja a szöveget. Nem egy művészi rátalálással megformált alakja — mint például a bakteré — ma is él bennünk. Ezt a kedves élményt az itt alakított Gergelye még tovább viszi.

A három részeg fullajtár szerepében Czehe Gusztáv, Szél Péter, Barácus Zoltán csak egy pillanatra voltak jelen a színpadon, hogy csuklásoktól fuldokolva elmondják nekünk: miért verik be a szegény öreg író ablakát minden szombaton és vasárnap.

6. A díszletek és a jelmezek tervezői részesei voltak az ősbemutató sikerének.

Az öreg író-dolgozósobájának minden szöglete — Petrik Pál megoldásában — funkcionális volt. Így fest egy szín, ha a tervező nem kápráztató vagy meghökkenítő ötletekkel, hanem művészi átéléssel teremti meg a játék háttérét. Nem csupán paraván ez, hogy a horizontfüggőnyt eltakarja, hanem együttthatója annak az életdarabnak, amely a családi légkört híven visszatükröző falai között zajlik.

Israel Edit jelmezei egy-egy alak jellegzetes, de rejtettebb, különleges hangsúlyt kívánó vonásainak is kifejezői voltak.